

نیمه شعبان

شب نیمه شعبان که به آن «لیله البرات» و «لیله الصک» و «لیله المبارکه» و «لیله الرحمه» نیز گفته اند و پرفضیلت ترین شب بعد از شب قدر است.

فهرست مندرجات

- ۱ - وجه نامگذاری به لیلة البرات
- ۲ - فضیلت نیمه شعبان
- ۳ - فضیلت شب نیمه شعبان
  - ۳.۱ - روایت پیامبر
  - ۳.۲ - روایت امام صادق
- ۴ - اعمال
  - ۴.۱ - دیدگاه سید بن طاووس
  - ۴.۲ - دیدگاه عزالی
  - ۴.۳ - دیدگاه ابن بطوطه
  - ۴.۴ - دیدگاه ابن جبیر
  - ۴.۵ - نظر شمس الدین دمشقی
- ۵ - کیفیت ولادت امام زمان
- ۶ - زمان ولادت حضرت حجت
- ۷ - عناوین مرتبط
- ۸ - پانویس
- ۹ - منبع

وجه نامگذاری به لیلة البرات

نیمه شعبان در فرهنگنامه‌ها و متون کهن، «شب برات» نامیده شده و این بدان خاطر است که بنا به روایات، خداوند در این شب «برات آزادی» از دوزخ را به بندگان خود می‌بخشد و این شب برات در ادب فارسی و متون کهن نظم و نثر بازتابهایی داشته که به چند مورد آن اشاره می‌رود:
ابوریحان بیرونی در کتاب «التفهیم» در این باره چنین آورده: «و شب پانزدهم از ماه شعبان، بزرگوار است و او را «شب برات» خوانند و همی پندارم، این از قبیل آن است که هر که اندرو عبادت کند و نیکی به جای آورد، بیزاری یابد از دوزخ».
[۱] خرمشاهی، بهاءالدین، حافظ نامه، ج ۱، ص ۶۷۲.

رامپوری نیز در «غیث اللغات» شب نیمه شعبان را «شب برات» دانسته می‌نویسد: «شب برات شب پانزدهم شعبان است که در آن شب ملائکه به حکم الهی حساب عمر و تقسیم رزق می‌کنند».
[۲] غیث اللغات، ص ۵۰۴.

حافظ، شب برات را شب قدر دانسته و در غزل معروف خود، شب قدر و «شب برات» را هنرمندانه با هم آورده می‌سراید:
چه مبارک سحری بود و چه فرخنده شبی آن «شب قدر» که این تازه «براتم» دادند
اما این که «برات» به چه معناست و بن و ریشه این واژه چیست؟ در «حافظ نامه» این توضیحات آورده شده است: «برات» از «برائت» عربی است و آن: «نوشته ای است که بدان، دولت بر خزانه یا حکام، حواله و جوی دهد».
[۳] فرهنگ معین.

علامه قزوینی در حواشی خود بر «چهار مقاله» با استناد به «ذیل قوامیس عرب» به نقل از «دُزی» می‌نویسد: «برات را به «بروات» جمع بندند و این کلمه عربی است و در اصل «برائت» بوده و به معنای «بریء‌الذمه گردیدن از دین» است و صواب آن در جمع «براءات» یا براوات است. گویندگان فارسی به اعتبار حواله مکتوب هر حواله یا وارد معنوی را نیز «برات» اصطلاح کرده‌اند».
[۴] مولوی، جلال الدین، دیوان شمس به تصحیح عزیزالله کاسب، ص ۲۵۲.

فضیلت نیمه شعبان

نیمه شعبان اگرچه شرافتش را وامدار مولود خجسته‌ای است که در این روز زمین را با قدوم خویش متبرک ساخته است، در تقویم عبادی اهل ایمان، نیز از جایگاه و مرتبه والایی برخوردار است. در روایاتی که از طریق شیعه و اهل سنت نقل شده،

[۵] متقی هندی، کنز العمال، ج ۲، ص ۴۶۴، ح ۷۴۵۰.

[۶] متقی هندی، کنز العمال، ج ۲، ص ۴۶۴، ح ۷۴۵۱.

[۷] متقی هندی، کنز العمال، ج ۳، ص ۴۶۴، ح ۷۴۶۱.

[۸] قرطبی، شمس الدین، تفسیر القرطبی، ج ۱۲، ص ۱۶۷ و...

فضیلت‌های بسیاری برای عبادت و راز و نیاز در شب و روز خجسته نیمه شعبان برشمرده شده است. بنابراین شایسته است افزون بر برپایی جشن و سرور در شب با عظمت نیمه شعبان، از بزرگی و عظمت آن شب غافل نشده، اعمال عبادی را به دقت انجام دهیم.

امام صادق (علیه السلام) فرموده اند: «نیمه شعبان، شبی است که حق تعالی آن را برای ما **اهل بیت** قرار داد در برابر «لیله القدر» که آن را برای پیامبر صلی الله علیه و آله قرار داده است».

مرحوم **سید بن طاووس** در کتاب «اقبال» در والایی این شب، این گونه آورده است: «جدم ابوجعفر طوسی (**شیخ طوسی**) به نقل از ابویحیی آورده که امام صادق علیه السلام فرمودند: از پدرم **امام باقر** علیه السلام درباره فضیلت شب نیمه شعبان پرسیده شد، فرمودند: «این شب برترین شب بعد از شب قدر است. خداوند در این شب، نعمتهای افزون خود را به بندگانش ارزانی می دارد و به منت خود می آرزود، در این شب در تقرب به درگاه خداوند متعال بکوشید زیرا این شبی است که خداوند عزوجل بر خود سوگند یاد کرده که هیچ خواهنده و ساتلی را تا زمانی که معصیتی را نطلبید، رد نکند. همچنین این شبی است که خداوند آن را در برابر شب قدر که برای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله قرار داده، برای ما اهل بیت قرار داده است. پس در **دعا** و ثنا به درگاه خدای متعال بکوشید».

[۹] ابن طاووس، علی بن موسی، اقبال الاعمال بالاعمال الحسنه، ص ۸۹۸-۸۹۷.

سید همچنین در فضل و فضیلت این شب شریف روایتی معروف را که در آن سرآمد عمر آدمیان و تقسیم روزی همگان و رویدادهای سال آینده تقدیر می گردد، آورده و آن را با روایت مشهوری که همه رخدادهای بالا در شب قدر **رمضان** هر سال اتفاق می افتد، سنجیده آن را به خوبی **تأویل** و توجیه می نماید که به خاطر اهمیت آن، سخنان سید را به طور کامل می آوریم: «در برخی از کتابهای دعا آمده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: در شب نیمه شعبان خوابیده بودم که **جبرئیل** آمد و گفت: ای محمد! آیا در این شب می خوابی؟ گفتم: مگر امشب چه شبی است؟ گفت: نیمه شعبان! برخیز! پس مرا این سان بیدار کرد و با خود به **بیق** برد و گفت: سرت را بلند کن که امشب، درهای آسمان گشوده می گردد و در نتیجه درهای رحمت، خشنودی، آموزش، تفضل، **توبه**، نعمت، بخشش و نیکی در آن گشاده می گردد و خداوند در آن به شماره مو و پشم چارپایان، بندگان را **آتش جهنم** آزاد می کند و سر آمد عمر انسانها را در آن استوار می سازد و روزیهای همگان را تا سال آینده تعمیم می کند و همه رخدادهای سال آینده در این شب نازل می گردد...».

[۱۰] ابن طاووس، علی بن موسی، اقبال الاعمال بالاعمال الحسنه، ص ۸۹۳-۸۹۴.

← روایت پیامبر

رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود:

«من احیا لیلة العید و لیلة النصف من شعبان لم یمت قلبه یوم تموت القلوب»

[۱۱] **حر عاملی**، **مجد بن حسن**، **وسائل الشیعة**، ج ۷، ص ۴۷۸، ج ۹۹۰۳.

هرکس شب **عید** و شب نیمه شعبان را با عبادت زنده بدارد، روزی که قلبها همه بمیرند، **قلب** او نخواهد مرد».

← روایت امام صادق

از **امام صادق (علیه السلام)** روایت شده است که پدر بزرگوارش (در پاسخ کسی که از فضیلت شب نیمه شعبان پرسیده بود) فرمود:

این شب، برترین شبها پس از **شب قدر** است. **خداوند** سبحانه و تعالی در این شب، فضلش را بر بندگان جاری می سازد و از منت خویش، گناهان آنان را می بخشد. پس بکوشید در این شب به خداوند سبحانه و تعالی نزدیک شوید.

همانا این شب، شبی است که خداوند سبحانه و تعالی به وجود خود **سوگند** خورده است که در آن، درخواست کننده‌ای را (تا آن گاه که درخواست گناه نداشته باشد) از درگاه خود نراند. این شب، شبی است که خداوند سبحانه و تعالی آن را برای ما خاندان قرار داده است؛ همچنان که شب قدر را برای پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) قرار داده است؛ پس بر **دعا** و ثنای خداوند تعالی بکوشید، که هرکس در این شب صد بار او را **تسبیح** گوید، و صد بار حمد الهی را بر زبان جاری سازد و صد بار زیان به **تکبیر** گشاید و صد بار بگوید: «لا اله الا الله»، خداوند سبحانه و تعالی از سر **فضل** و احسانی که بر بندگان دارد، همه گناهان او را بامرزود و درخواستهای دنیایی و آخرتی او را برآورده سازد؛ چه درخواستهایی که بر خداوند سبحانه و تعالی اظهار کرده و چه درخواستهایی که اظهار نکرده و خداوند سبحانه و تعالی با علم خود بر آنها آگاه است.

[۱۲] **مجلسی**، **مجدباقر**، **بحار الانوار**، ج ۹۴، ص ۸۵، ج ۵.

[۱۳] **سیوطی**، **جلال الدین**، **الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور**، ج ۶، ص ۳۷.

اعمال

اعمال این شب مبارک فراوان است؛ از جمله آنها **غسل** است و احیاء و شب زنده داری به **نماز** و **دعا** و **استغفار**. اما بافضیلت ترین عمل این شب، **زیارت امام حسین** علیه السلام است. آمده است که اگر کسی **خواست روح** یکصد و بیست و چهار هزار **پیغمبر** با او **مصافحه** کند، در این شب امام حسین علیه السلام را زیارت کند و کمترین حد این زیارت آن است که **زیر آسمان** یا روی بام بروی، سمت راست و چپ خود را نگاه کنی، آنگاه سر به آسمان بلند کنی و بگویی: «السلام علیک یا ابا عبد الله یابن رسول الله السلام علیک و رحمته الله و برکاته».

← دیدگاه سید بن طاووس

عالم بزرگوار سید بن طاووس در کتاب شریف «اقبال» یکی از اعمال و آداب این شب را اقامه نماز صد رکعتی نوشته و در کیفیت آن می نویسد: در روایتی درباره فضیلت صد رکعت نماز در هر رکعت **سوره حمد** یک مرتبه و **سوره توحید** ده مرتبه آمده است که از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده: «هر کس این نماز را در این شب بخواند، خداوند هفتاد بار به او نظر رحمت می کند و در هر نظر، هفتاد **حاجت** او را برآورده می کند که کمترین آنها، **آمزش** اوست...».

[۱۴] **اتابکی**، **پرویز**، **سفرنامه ابن جبیر**، ص ۱۸۵-۱۸۴.

← دیدگاه غزالی

غزالی در « **احیاء علوم الدین** » پس از ذکر کیفیت این نماز می آورد: «سلف (=پیشینیان) این نماز را اقامت نمودندی و «صلوة الخیر» خواندندی و بر آن جمع شدندی و بسی بودی که به جماعت گزاردندی و حسن بصری گفت: «از سی کس از اصحاب پیامبر شنیدم که هر که در این شب نماز کند، حق تعالی در وی هفتاد نظر رحمت فرماید که به هر نظری، هفتاد حاجت وی را روا کند و کمتر آن آموزش است».

[۱۵] **موحد**، **مجدعلی**، **سفرنامه ابن بطوطه**، ج ۱، ص ۲۰۸.

← دیدگاه ابن بطوطه

ابن بطوطه جهانگرد **مسلمان** از اهتمام مکیان به این نماز در شب نیمه شعبان و احیای این شب شریف این گونه گزارش می دهد: «شب نیمه شعبان و از لیالی متبرکه است. مردم مکه این شب را به **طواف** و نماز و **عمره** می گذرانند. هر دسته پشت سر پیش نماز در **مسجد الحرام** گرد آمده، چراغ ها و مشعله ها می فروزند. از اعمال این شب، صد رکعت نماز است...».

[۱۶] **اتابکی**، **پرویز**، **سفرنامه ابن جبیر**، ص ۱۸۵-۱۸۴.

← دیدگاه ابن جبیر

«ابن جبیر» دیگر جهانگرد مسلمان نیز از عنایت مکیان به ابن شب و آداب و آیین آن این گونه می نویسد: «ابن شب مبارک، نزد اهل مکه به سبب روایتی شریف که درباره آن رسیده، بسیار بزرگ است. آنان در این شب به اعمال خیر و عبادات از عمره و طواف نماز فرادا و جماعت می پردازند و به چند گونه این اعمال را به جا می آورند. ما شب شنبه که همان نیمه شعبان بود به راستی مراسمی بزرگ و اجتماعی سترگ در حرم مقدّس پس از **نماز مغرب** دیدیم. مردم، گروه گروه به خواندن نمازهای نافله می پرداختند... هر گروهی را پیشنماز یک بود. حصیرها گسترده و شمع ها افروخته و دلها از شوق سوخته... مردم در آن خجسته شب به چند دسته تقسیم شده بودند، بیشتر آنان «**مالکی مذهب**» بودند. آن شب از شبهای نامداری بود که امید می رود از زنده شبهای تقرب باشد.»

[۱۷] مؤخّذ، مجدعلی، سفرنامه ابن بطوطه، ج ۱، ص ۷۲.

«ابن بطوطه» یکی از آیین و آداب مصریان را در این شب، حضور در زیارتگاهها می داند و از مشاهدات خود می نویسد که: «مردم **مصر** شب نیمه شعبان را در کورستانها و زیارتگاهها بسر می برند.»

[۱۸] دمشقی، شمس الدّین محمّد نخبه الدهر، ص ۳۰۴.

← نظر شمس الدّین دمشقی

شمس الدّین دمشقی نیز از آیین بزرگداشت این شب در **دمشقی** این گونه **روایت** می کند: «دمشقی شهری است از روزگار **قوم عاد** و بس کهن... در این شهر **مسجد** جامعی است که عرف در زیبایی، نکویی، کمال و جمال است و از شگفتیهای گیتی است. شب نیمه شعبان در این مسجد دوازده هزار قندیل با پنجاه قطار دمشقی، روغن چراغ زیتون در آن شعله ور می شود البته این مقدار جز قندیل هایی است که در مسجدهای دیگر، کورستانها، خانقاهها، کاروانسراها و بیمارستانهای این شهر برافروخته می گردد.»

[۱۹] ابن طاووس، علی بن موسی، اقبال الاعمال بالاعمال الحسنه، ج ۲، ص ۸۷۷.

البته **شمس الدین دمشقی** ذکر نمی کند که چرا دمشقیان در این شب خاص، این همه قندیل در اماکن مذهبی برمی افروخته اند؟! ناگفته پیداست که آنان نیز مانند دیگر مسلمانان برای این شب شریف، شکوه و شرافتی ویژه و ارج و مرتبتی والا قائل بوده اند و آن را به احیا، عبادت و شب زنده داری می گذرانده اند.

کیفیت ولادت امام زمان

سلطان عصر، **امام زمان** عجل الله فرجه الشریف در سر این شب متولد شد.

شیخ صدوق از حکیمه دختر **امام جواد** علیه السلام روایت کرده که: **امام حسن عسکری** علیه السلام کسی را به سراغ من فرستاد که: «ای عمه! **افطار** پیش ما باش؛ امشب شب نیمه شعبان است و **خداوند** تبارک و تعالی حجت خود را در **زمین** ظاهر می کند». خدمت ایشان رفتم و عرض کردم به خدا که در **همسر** شما نرجس اثر حملی پیدا نیست. حضرت فرمودند: «همان است که به تو گفتم».

نماز خواندم، افطار کردم و خوابیدم. برای نماز شب که بیدار شدم و **نافله** شب را خواندم، نرجس هنوز خواب بود. مشغول تعقیبات شدم. خوابم گرفت اما دوباره از **خواب** پریدم. نرجس همچنان خواب بود؛ اما خیلی زود بیدار شد و آماده **نماز شب** شد. هنوز هیچ آثاری از حمل در او پیدا نبود. در دلم چیزی گذشت که ناگهان صدای حضرت عسکری علیه السلام بلند شد که: «ای عمه! **تعجیل** مکن! امر ولادت نزدیک است!».

شروع به خواندن **سوره سجده** و **سوره یس** کردم که دیدم نرجس به حالت فرغ درآمد. به او گفتم: آیا چیزی احساس می کنی؟ گفت: بله... اما هر دوی ما را خواب سبکی فراگرفت. وقتی بیدار شدیم، آن مولود مسعود به دنیا آمده بود. جامه را از روی او برداشتم، دیدم در سجده است. او را در آغوش گرفتم. پاک و آراسته بود. صدای پدرش بلند شد که ای عمه پسر مرا بیاور.

او را پیش پدرش بردم. حضرت دستهای خود را زیر ران و کمر و قدم های نوزاد را بر سینه مبارک خود گذاشت و **زبان** مبارکش را در **دهان** او برد و دست بر چشم و گوش و مفاصلش کشید و فرمود: «پسر مرا **تکلم کن!**» کودک به سخن آمد: «**اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمدا رسول الله**» پس بر امیرالمؤمنین علیه السلام و سایر ائمه صلوات فرستاد تا به نام **پدر** بزرگوارش رسید و ساکت شد.

زمان ولادت حضرت حجت

بر اساس روایت‌های بسیاری که از **شیعه** و برخی **اهل سنت** نقل شده، میلاد خجسته **امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف)** در شب نیمه شعبان ۲۵۵ ق واقع و باعث کامل شدن فضیلت این شب مبارک شده است.

[۲۰] کلینی، **مجد بن یعقوب**، الکافی، ج ۱، ص ۵۱۴.

[۲۱] **صدوق**، **مجد**، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۴۲۴.

[۲۲] **طوسی**، **مجد بن حسن**، کتاب الغیبة، ص ۲۳۱.

عناوین مرتبط

ولادت حضرت مهدی (علیه السلام) ، **شاهدان ولادت** ؛ حکیمه خاتون.

پانویس

۱. ↑ **خرمشاهی**، **بهاءالدین**، حافظ نامه، ج ۱، ص ۶۷۲.

۲. ↑ **غیاث اللغات**، ص ۵۰۴.

۳. ↑ **فرهنگ معین**.

۴. ↑ **مولوی**، **جلال الدّین**، دیوان شمس به تصحیح عزیزالله کاسب، ص ۲۵۲.

۵. ↑ **متقی هندی**، **کنز العمال**، ج ۳، ص ۴۶۴، ج ۷۴۵۰.

۶. ↑ **متقی هندی**، **کنز العمال**، ج ۳، ص ۴۶۴، ج ۷۴۵۱.

۷. ↑ **متقی هندی**، **کنز العمال**، ج ۳، ص ۴۶۴، ج ۷۴۶۱.

۸. ↑ **قرطبی**، **شمس الدین**، **تفسیر القرطبی**، ج ۱۲، ص ۱۶۷ و...

۹. ↑ **ابن طاووس**، **علی بن موسی**، **اقبال الاعمال بالاعمال الحسنه**، ص ۸۹۷-۸۹۸.

۱۰. ↑ **ابن طاووس**، **علی بن موسی**، **اقبال الاعمال بالاعمال الحسنه**، ص ۸۹۴-۸۹۲.

۱۱. ↑ **حر عاملی**، **مجد بن حسن**، **وسائل الشیعه**، ج ۷، ص ۴۷۸، ج ۹۹۰۲.

۱۲. ↑ **مجلسی**، **مجدباقر**، **بحار الانوار**، ج ۹۴، ص ۸۵، ج ۵.

۱۳. ↑ **سیوطی**، **جلال الدین**، **الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور**، ج ۶، ص ۲۷.

۱۴. ↑ **اتابکی**، **پرویز**، **سفرنامه ابن جبیر**، ص ۱۸۴۱۸۵.

۱۵. ↑ موّحد، مجدعلی، سفرنامه ابن بطوطه، ج ۱، ص ۲۰۸.
۱۶. ↑ اتابکی، پرویز، سفرنامه ابن جبیر، ص ۱۸۴۱۸۵.
۱۷. ↑ موّحد، مجدعلی، سفرنامه ابن بطوطه، ج ۱، ص ۷۳.
۱۸. ↑ دمشقی، شمس الدّین محمّد نخبة الدهر، ص ۳۰۴.
۱۹. ↑ ابن طاووس، علی بن موسی، اقبال الاعمال بالاعمال الحسنه، ج ۲، ص ۸۷۷.
۲۰. ↑ کلینی، مجد بن یعقوب، الکافی، ج ۱، ص ۵۱۴.
۲۱. ↑ صدوق، مجد، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۴۳۴.
۲۲. ↑ طوسی، مجد بن حسن، کتاب الغیبه، ص ۲۳۱.

منبع

نشریه موعود، ماهنامه فرهنگی، اعتقادی و اجتماعی، سال چهاردهم، مرداد ماه سال ۱۳۸۸، شماره ۱۰۲، ص ۱۰، برگرفته از مقاله «نیمه شعبان».

فرهنگ‌نامه مهدویت، سلیمیان، خدامراد، ص ۴۵۹، برگرفته از مقاله «نیمه شعبان»